

В. В. Крижанівський,

завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», учитель вищої категорії, «учитель-методист»

КОМПЕНСАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГА У ШКОЛІ ГЕОГРАФА-ПОЧАТКІВЦЯ

Шкільна географія у Черкаській області перебуває на межі змін та недостатнього розвитку. При впровадженні позитивних змін чи інноваційних елементів, вони проходять значні випробування та долають часом досить певні труднощі. Динаміка змін у шкільній географії Черкащини вказує на тенденцію зниження та зростання швидкості цього процесу. Основна причина такої ситуації у вивченні природничого предмета – це відсутність кваліфікованих педагогічних кадрів, тобто тих педагогів, які за дипломом мають кваліфікацію учителя географії. На сьогоднішній день у закладах загальної середньої освіти Черкащини існує значний дефіцит таких педагогів. Деякі навчальні заклади вже довгий час не можуть віднайти собі кваліфікованих учителів, здатних на належному рівні викладати географію. Адміністрації таких шкіл намагаються закрити вакантну посаду шляхом пошуку такого працівника серед свого внутрішнього штату, або ж вирішують поставлену проблему з допомогою запрошення викладати географію учителів з інших освітніх закладів. Тому в області є педагоги, які працюють у декількох школах, і не тільки в межах одного населеного пункту, але й долають значний шлях між не завжди сусідніми селами.

Досить значною проблемою є також те, що не усі учителі, навіть фахівці з великим досвідом роботи, володіють у повній мірі компетентностями згідно з новим професійним стандартом вчителя загальної середньої освіти. Проблема існує у трьох аспектах:

- є певна категорія *учителів географії (фахівців)*, які не мають потрібного для викладання даного природничого предмета *професіоналізму*, – у такому разі потрібно надолужити певні прогалини у розвитку окремих компетентностей;
- категорія *учителів (нефахівців)*, маючи добре розвинені педагогічні компетентності і багаторічний стаж роботи, не має знаннєвої бази для досконалого викладання навчального предмета у школі, – тому потрібно її поповнювати. Таке явище спостерігається, коли, до прикладу, викладати географію починає учитель історії з двадцятирічним стажем роботи;
- звисно, існує *коорта педагогів*, які викладають географію і не є фахівцями за дипломом, а у школі працюють всього лише 1-5 років. У такому разі у них відсутній і професійний, і знаннєвий компоненти. Така ситуація викликає найбільшого занепокоєння, адже

педагогам потрібно надолужити певні прогалини у розвитку окремих професійних компетентностей та ще й приділяти багато часу на накопиченні потрібних для викладання географії знань.

За результатами анкетування, проведеного працівниками лабораторії природничо-математичних дисциплін у 2022 році серед учителів, які викладають природничі предмети та математику, нині з 337-ми педагогів, які викладають географію, лише 42% є кваліфікованими географами за дипломом. Серед опитаних 1,5% вважають географію основним предметом і при цьому викладають додатково й інші предмети, ще 21,5% учителів є біологами, які викладають географію. А понад третину, а це 35% педагогів області, є фахівцями за дипломом і викладають навчальні предмети, які **не дотичні** до природничих наук взагалі.

Рис. 1. Учителі, які викладають географію

Оскільки анкетування проходили лише учителі, які викладають природничі предмети та математику, до цієї кількості слід додати також і педагогів, які не проходили вище згаданого анкетування, – це учителі інших, не природничої та математичної освітніх галузей. Серед них найбільш чисельну групу складають учителі історії, є також учителі трудового навчання та навіть зарубіжної літератури. Проводячи вихідне діагностування під час проведення курсів підвищення кваліфікації з географії та під час консультацій з адміністраціями навчальних закладів області, нами були зроблені висновки, що найбільше викладачами географії стають учителі історії, технологій, трудового навчання та математики. Наприклад, згідно з діагностуванням курсів підвищення кваліфікації, які проводились нашим інститутом у січні 2023 року для учителів, які викладають географію як додатковий предмет, 18%

були учителями історії, по 4,5% – учителі інформатики чи трудового навчання.

Посилення проблеми відбувається через відсутність кваліфікованих педагогічних фахівців, тобто учителів географії за дипломом. У Черкаській області лише Уманський державний університет імені Павла Тичини готує відповідних фахівців. Недостатня якість викладання шкільної географії спричиняється насамперед тим, що не усі випускники вищого навчального закладу йдуть працювати до школи, а також наявність значної кількості учителів географії, які досягли пенсійного віку і не бажають викладати цей предмет. На їхній вибір впливають багато факторів, особливо це стосується зміни Державного стандарту та активне впровадження інноваційних елементів у роботу сучасного учителя. Окрім того, певна частина учителів не мають змоги розвинути професійні компетентності, передбачені оновленим професійним стандартом учителя загальної середньої освіти. Особливо це стосується використання сучасних цифрових технологій і потреба у їхньому розвитку хоча б на рівні здобувачів освіти, яких навчає педагог. Досить багато учителів, і серед них і географів, виїхали під час війни за кордон і не повернулись. Їхню нішу швидко було закрито з допомогою власних працівників внутрішнього штату навчального закладу, особливо тоді, коли багато шкіл вийшло на очну форму навчання.

Зважаючи на вище висвітлені проблеми у викладанні шкільної географії в нашій області, лабораторія природничо-математичних дисциплін нашого інституту як складову кластера компенсаційної освіти пропонує «Школу географа-початківця».

Рис. 2. Структура «Школи географа-початківця»

Сподіваємось вона стане суттєвою допомогою нашим педагогам у розвитку професійних фахових компетентностей сучасного педагога. Вектор нашої роботи ми спрямовуємо на учителів, яким потрібно надолужити їхні прогалини з розвитку професійних компетентностей, звертаючи значну увагу на активне використання ними сучасних інформаційно-комунікативних технологій чи цифрових технологій дистанційного навчання. Аби використовувати їх на належному рівні, педагоги повинні досконало оволодіти формами і методами дистанційного навчання, вправно використовувати сучасні географічні матеріали, зокрема картографічні ресурси мережі Інтернет. На шляху удосконалення умінь і навичок вагомою перешкодою є і те, що навіть за можливості чи бажання використовувати ці ресурси і оптимізувати освітній процес педагогам не завжди вистає технічних засобів. А більшої уваги, ніде правди діти, приділяється розвитку молодих спеціалістів, а не педагогів пенсійного віку.

Метою такої школи є всебічна допомога, насамперед методична, тим учителям, які не є фахівцями і не навчалися у вузі цього напрямку. Робота цієї школи організована таким чином, аби дати хоча б початки дидактики викладання географії, зокрема розуміння значущості цього предмета, методики його викладання, а також шляхи реалізації концепції Нової української школи, які закладені у новому Державному стандарті базової середньої освіти. Звісно, *основним напрямком* роботи є реалізація методичної складової, на що й покликана взагалі робота методиста географії і закріплено у його посадових обов'язках. Однак опанувати усіма можливими методиками викладання географії буде важко за короткий термін, тому навчання повинно проходити у тривалій проміжок часу, не менше року. Звісно, для урізноманітнення методик та прийомів викладання географії потрібно звертатись до досвідчених учителів географії області, – тих, які отримали звання «вчитель-методист» і можуть поділитись власним багаторічним досвідом викладання. Пріоритетом є також залучення і науковців-географів, однак в Черкаській області їх дуже обмаль і усі вони знаходяться при Уманському державному педагогічному університеті.

Другим напрямком роботи школи географа-початківця має стати створення дидактичних матеріалів учителями області, як досвідченими педагогами, так і новачками. Якщо у творчій групі, наприклад, будуть працювати як педагоги-географи з вищою категорією, так і нефахівці чи молоді спеціалісти, то така взаємодія забезпечить кінцевим значущий результат – багату скарбницю дидактичних матеріалів на допомогу учасникам цієї творчої когорти.

Третім напрямком роботи є STEM-освіта, адже ототожнення цього елемента освіти з природничим напрямком не є даремним. Саме різноманітні досягнення сучасної науки, інноватики у дослідженні навколишнього середовища та впровадження у побут і навчання елементів науковості та сучасних технологій є невід'ємним компонентом сучасної географічної освіти. Вирішити цей елемент у межах роботи школи географа-початківця є досить легкою задачею, адже наш інститут має потужний STEM-центр, який дозволяє всебічно розвинути певні професійні компетентності педагога у цьому напрямку освіти. Цей структурний підрозділ володіє великим потенціалом розвитку різноманітних професійних компетентностей сучасного учителя в цілому, та географів зокрема. Сучасні технічні засоби, якими учителі можуть навчитись користуватись на базі STEM-центру, дозволять в майбутньому опанувати й інші, дотичні та подібні засоби навчання.

Додатковим елементом виступає наставництво, зокрема інтернатура. Однак тут виникає проблема внутрішнього наставництва, адже поодинокі школи області мають більше одного учителя географії, а вирішити питання наставництва хоча б молодих спеціалістів за таких умов просто неможливо. Тому можливий варіант зовнішнього наставництва, яке може бути зреалізоване через наш інститут як посередника.

Отже, головними завданнями школи географо-початківця є:

- методична допомога методистом з географії шляхом проведення очних та дистанційних консультацій за допомогою створених груп чи спільнот на базі соціальних мереж, до яких можуть долучатись і педагоги вищої категорії та зі званням «вчитель-методист»;
- методична допомога учителями вищої категорії та зі званням «вчитель-методист» безпосередньо через зовнішнє наставництво за допомогою створених груп чи спільнот на базі соціальних мереж;
- робота у постійно діючих творчих групах чи творчих майстернях зі створення різноманітних навчальних, навчально-методичних чи дидактичних матеріалів із залучення до такої роботи досвідчених педагогів та як результат створення відповідної літератури – посібників, збірок, зошитів, планів тощо;
- проведення майстер-класів досвідченими педагогами в очному та дистанційному режимах із обов'язковою участю молодих спеціалістів та учителів нефахівців з подальшим ретельним оглядом та аналізом заходів – уроків, окремих елементів уроку, позаурочних та позашкільних заходів;
- проведення на базі STEM-центру інституту практичних занять, вебінарів та лекцій з впровадження в освітній процес сучасних технологій дослідження навколишнього середовища;

- проведення курсів чи тренінгів з опанування цифрових технологій викладання географії та проведення освітнього процесу з використанням ресурсів дистанційного навчання;

- проведення під час курсів підвищення кваліфікації додаткових занять з фахової підготовки учителів географії із залученням досвідчених педагогів області, науковців тощо.

Звісно, проведення майстер-класів, робота в творчих групах та наставництво тягне за собою проблему заохочення до такої роботи досвідчених та фахових педагогів. Однак це питання можна вирішити, наприклад, шляхом надання за їхню роботу сертифікатів чи свідоцтв на певну кількість годин.

Школа географо-початківця розрахована на річну роботу в межах навчального року. Передуманням її роботи повинні стати глибокі моніторингові дослідження даної проблеми, пошук та організація учасників цієї школи, яким потрібна певна допомога. Після аналізу результатів моніторингу та вивчення проблеми, формується план роботи школи з налагодженим графіком різноманітних вище описаних заходів.

Усі учасники, які успішно пройдуть підвищення кваліфікації за допомогою школи географо-початківця, отримують відповідний сертифікат чи свідоцтво про успішне її закінчення, що дозволить таким педагогам краще конкурувати у сфері географічної шкільної освіти Черкаської області.

Н. І. Лісова,

проректор з питань зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор педагогічних наук;

С. С. Тетьора,

методист лабораторії-центру зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВІРТУАЛЬНА МАЙСТЕРНЯ НАВЧАЛЬНО- РОЗВИВАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ «ПІЗНАЮ І РОЗВИВАЮ»

Стратегія компенсаторної освіти полягає не лише в надолуженні освітніх прогалів, а й у тому, щоб мати стратегічне уявлення про майбутнє, тобто, які компетентності потрібно формувати у здобувачів загальної середньої освіти. Індивідуальна персональна траєкторія учасників освітнього процесу може бути реалізована за наявності необхідних для цього ресурсів. Тому дуже важливо зробити моніторинг наявних ресурсів і розробити ефективні способи їх використання. А для цього варто, насамперед, знати потреби здобувачів і педагогів. Їм також потрібно приділяти не менше уваги.

Для того, щоб виявити потреби учнів, ми провели опитування з певних питань. На запитання

«Як часто ти брав участь у таких шкільних заходах, зокрема: навчальних екскурсіях в офіси компаній, на виробництво, у заклади освіти (училища, коледжі, університети) та ін.? – відповідь здобувачів загальної середньої освіти така: 14 % – часто, до 65 % – ніколи. Аналіз умов, у яких працювали учні та педагоги упродовж останніх років, підтверджує наведені результати опитування. Якщо ж розглядати це питання в контексті Закону «Про освіту» (статті 3, 6), то система загальної середньої освіти має функціонувати з метою забезпечення всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення

